

ЦИВІЛІСТИКА

БУЛАТ Є. А.,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник
(Придніпровський науковий центр
Національної академії наук України
і МОН України)

УДК 347.77.028

**ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ РАЦІОНАЛІЗАТОРСЬКОЇ ПРОПОЗИЦІЇ
В УМОВАХ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНИХ ВІДНОСИН**

У статті висвітлені питання правової охорони раціоналізаторської пропозиції, як об'єкта інтелектуальної власності на сучасному етапі розвитку інноваційних відносин. Розглянуто раціоналізаторську пропозицію, як об'єкт інтелектуальної власності. Запропоновано удосконалити правову охорону раціоналізаторської пропозиції через застосування механізму патентування.

Ключові слова: раціоналізаторська пропозиція, патентування, інноваційні відносини, об'єкт інтелектуальної власності.

В статье освещены вопросы правовой охраны рационализаторского предложения, как объекта интеллектуальной собственности на современном этапе развития инновационных отношений. Рассмотрено рационализаторское предложение, как объект интеллектуальной собственности. Предложено усовершенствовать правовую охрану рационализаторского предложения через применение механизма патентования.

Ключевые слова: рационализаторское предложение, патентование, инновационные отношения, объект интеллектуальной собственности.

The article dedicates to coverage of issue of protection of suggested improvement as an object of intellectual property at present stage of development of innovative relations. Suggested improvement as an object of intellectual property is analyzed. It is proposed to improve legal protection of suggested improvement through application of patenting mechanism.

Key words: suggested improvement, patenting, innovative relations, object of intellectual property.

Вступ. Ефективною і дієвою складовою будь-яких інноваційних відносин є її інтелектуальна складова. І саме належна і відповідна правова охорона об'єктів такої інтелектуальної складової є запорукою її подальшого вдалого розвитку. Але на сучасному етапі в Україні далеко не всі об'єкти інтелектуальної власності мають досконалу правову охорону. Одним із таких об'єктів і є раціоналізаторська пропозиція.

Постановка завдання. Розкриттю аспектів правової охорони раціоналізаторських пропозицій були присвячені праці таких учених-правників, як Г.О. Андрущук, П.П. Крайнев, Б.Г. Прахов, О.Б. Бутнік-Сіверський, О.Д. Святоцький, В.С. Дроб'язко, Р.В. Дроб'язко тощо, але питання належної правової охорони раціоналізаторських пропозицій і досі залишаються невирішеними. Саме тому метою статті є теоретичне дослідження оптимального варіанту подальшої правової охорони раціоналізаторських пропозицій.

Результати дослідження. Слово «раціоналізація» походить від латинського слова «rationalis», що означає «розумний». Перші згадки про «раціоналізацію» відносяться до

Стародавнього Риму, де вона використовувалася для позначення розумних дій громадян у процесі забезпечення їх життєдіяльності. Існує також і інше тлумачення цього слова, яке свідчить про удосконалення, наприклад, техніки, виробництва тощо [1].

Незважаючи на те, що раціоналізаторська пропозиція є достатньо відомою у різних країнах світу, але найбільше розповсюдження вона отримала в таких країнах, як Японія, США, Російська Федерація та Німеччина. Раціоналізаторська пропозиція не згадується в Паризькій конвенції з охорони промислової власності та інших важливих міжнародних угодах. Вона одержує правову охорону на підставі договірних відносин, а також регулюється національними нормативними актами, в яких містяться відповідні правові норми [1].

Одним із перших кроків щодо впровадження раціоналізаторських пропозицій по праву належить Сполученим Штатам Америки у 1896 році у компанії «Нейшнл кеш реджистер». Згідно з зазначеним рішенням людини, яка була зайнята роботою, дозволялося надавати певні пропозиції щодо її покращення. Неабиякі кроки у 50-ті роки у цьому напрямі також здійснювалися японськими компаніями, які пішли шляхом США і також запровадили у себе на підприємствах схеми застосування раціоналізаторських пропозицій. Всіляке сприяння розвитку раціоналізаторства робить і Франція, яка тривалий час влаштовує конкурси на найкращу раціоналізаторську пропозицію [2].

Розквіт визнання і закріплення раціоналізаторських пропозицій на державному рівні найбільшою мірою припав на часи існування Радянського Союзу, де існувала чітка і визначена нормативна база, яка регулювала суспільні відносини, що виникають у зв'язку зі створенням, реєстрацією і визнанням раціоналізаторських пропозицій на підприємствах. Серед численних нормативних актів, які регулювали суспільні відносини у сфері раціоналізаторських пропозицій, слід визначити такі, як постанова Ради Міністрів СРСР «Про затвердження Положення про відкриття, винаходи і раціоналізаторські пропозиції» та «Інструкції про винагороду за відкриття, винаходи і раціоналізаторські пропозиції» від 24 квітня 1959 р. № 435, «Положення про відкриття, винаходи і раціоналізаторські пропозиції» від 21 серпня 1973 року № 584, яке набуло чинності 1 січня 1974 р. Так, згідно зі ст. 63 Положення 1973 р. раціоналізаторською пропозицією визнавалося технічне рішення, яке є новим і корисним для підприємства, організації або установи, якій воно подане, і таке, що передбачає зміну конструкції виробів, технології виробництва і техніки, яка застосовується, або зміну складу матеріалу. Цим положенням також визначалися відповідні права автора, який створив раціоналізаторську пропозицію і відзначалося, що авторство, дата подання, а також визнання пропозиції раціоналізаторською засвідчується відповідним свідоцтвом.

Основними нормативними актами, які регулюють суспільні відносини у сфері раціоналізаторства, слід визнати Цивільний кодекс України, Тимчасове положення про правову охорону об'єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій в Україні від 18.09.92 р. зі змінами, внесеними Указом Президента України «Про визнання такими, що втратили чинність, указів Президента України у зв'язку з прийняттям законів України щодо промислової власності» від 22.06.1994 р., методичні рекомендації про порядок складання, подачі і розгляду заяви на раціоналізаторську пропозицію від 27.08.1995 р. [3, с. 342].

Згідно з п. 2. методичних рекомендацій раціоналізаторською визнається пропозиція, яка є новою і корисною для підприємства, якому вона подана, і передбачає створення або зміну конструкції виробів, технології виробництва і застосовуваної техніки або складу матеріалу. Стаття 481 Цивільного кодексу України визначає раціоналізаторську пропозицію, як визнану юридичною особою пропозицію, яка містить технологічне (технічне) або організаційне рішення у будь-якій сфері її діяльності і визначає, що об'єктом раціоналізаторської пропозиції може бути матеріальний об'єкт або процес [4].

Аналіз наведених дефініцій має багато спільного і свідчить про те, що ознаками охороноздатності раціоналізаторської пропозиції є створення або зміна конструкції виробів, технології виробництва і застосовуваної техніки або складу матеріалу; новизна і корисність.

Ознака створення або зміни конструкції виробів, технології виробництва і застосовуваної техніки або складу матеріалу полягає в тому, що автор раціоналізаторської пропозиції має запропонувати конкретне вирішення практичного завдання за допомогою відомих технічних або технологічних прийомів, а також прийомів конструювання або проектування.

Так, удосконалення конструкції виробу може характеризуватися, наприклад, змінами в конструктивному виконанні деталей, вузлів, блоків тощо, в їх взаємозв'язку, взаєморозмі-

щенні, співвідношенні, геометричних формах. Удосконалення технології виробництва може характеризуватися змінами у методах проведення технологічних операцій, їх послідовності, параметрах режимів (температура, тиск тощо), а також змінами в машинах, що застосовуються в приладах, пристроях, які беруть участь у процесі.

При цьому до технології виробництва, зокрема, можуть належати засоби виміру, контролю, випробувань, монтажу, видобутку або переробки сировини.

Удосконалення складу матеріалу може характеризуватися, наприклад, змінами в інгредієнтах, що входять до його складу, та їх кількісному співвідношенні. При цьому раціоналізаторська пропозиція має належати до спеціалізації або профілю підприємства, якому вона подається.

Аналіз законодавства свідчить, що раціоналізаторська пропозиція є новою, якщо згідно з наявними на даному підприємстві джерелами інформації ця або тотожна поданій пропозиція не була відома в мірі, достатній для її практичного використання. При цьому на відміну від винаходу або корисної моделі для раціоналізаторської пропозиції не вимагається встановлення світової новизни. Для раціоналізаторської пропозиції достатньо локальної новизни, що встановлюється у межах того підприємства, якому вона подається. Ще однією особливістю раціоналізаторської пропозиції є те, що на відміну від встановлення пріоритету відповідних об'єктів інтелектуальної власності для раціоналізаторської пропозиції застосовується поняття першості. Слід зазначити, що першість на раціоналізаторську пропозицію визначається датою її надходження на підприємство.

Першість визнається за автором, який першим подав у встановленому порядку пропозицію. Навіть у разі, якщо пропозиція спочатку була необґрунтовано відхилена, і це рішення не було оскаржене автором. Для встановлення новизни раціоналізаторської пропозиції використовуються всі наявні на підприємстві джерела інформації, що можуть містити відомості про цю або подібну пропозицію. Раціоналізаторська пропозиція є корисною для підприємства, якому вона подана, якщо її використання дає змогу підвищити економічну ефективність або одержати інший позитивний ефект цим підприємством. Тобто, за основу береться зіставлення результату, який має бути отриманий від використання відповідного рішення з тим, який вже застосовується підприємством для вирішення необхідного завдання. Позитивний ефект може проявлятися, у цьому випадку, у покращенні показників продуктивності праці, економії ресурсів, які використовуються, тощо.

Так, згідно з Тимчасовими вказівками про порядок оформлення, подання і розгляду заяви на раціоналізаторську пропозицію від 19 серпня 1976 р. не визнавалися раціоналізаторськими пропозиції, які:

- знижують надійність, довготривалість та інші показники якості продукції, або коли погіршуються умови праці, якість робіт тощо;
- позичені з інформаційних джерел або літератури, а також із досвіду роботи інших підприємств без додаткової конструкторської або технологічної розробки щодо умов конкретного підприємства;
- такі, що передбачають заміну одних відомих конструкцій, виробів, технології виробництва і техніки, яка застосовується, а також матеріалів на інші рівноцінні і відомі у цій галузі;
- такі, що забезпечують досягнення позитивного ефекту через заходи організаційного, а не технічного характеру;
- такі, що відносяться до методів організації управління господарством (планування, фінансування) тощо, а також до систем інформації;
- такі, що відносяться до умовних позначень, розкладів, правил гри, дорожнього руху, судноплавства тощо;
- такі, що передбачають розміщення обладнання у приміщеннях, якщо це не призводить до змін у технологічному процесі або конструкції;
- такі, що містять математичне вирішення завдань, програмних завдань;
- такі, що знижують надійність та інші показники якості продукції або погіршують умови праці, якість робіт, а також викликають або збільшують рівень забруднення навколишнього природного середовища [5, с. 117, 118].

Також не визнаються раціоналізаторськими пропозиціями ті, які лише ставлять завдання без вказівки на конкретне технічне її вирішення, саме тому в описі раціоналізатор-

ської пропозиції має бути зазначено не тільки те, що і з якою метою пропонується, але і як здійснити запропоноване.

Згідно зі ст. 483 ЦК України суб'єктами права інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію є її автор та юридична особа, який ця пропозиція подана. Іноземні особи і особи без громадянства користуються такими самими правами, як і громадяни України. При цьому право авторства на раціоналізаторську пропозицію, як об'єкт інтелектуальної власності, визнається за фізичними особами, творчою працею яких створено раціоналізаторську пропозицію. Право авторства на раціоналізаторську пропозицію, створену творчою працею двох і більше громадян, належить їм спільно, як співавторам. Порядок користування правами на раціоналізаторську пропозицію, створену у співавторстві, визначається угодою між ними.

Не визнаються співавторами особи, які надали авторові раціоналізаторської пропозиції тільки технічну допомогу (виготовлення креслення і зразків, оформлення документації, виконання розрахунків, проведення дослідної перевірки тощо), або сприяли оформленню прав на раціоналізаторську пропозицію та її використання. Права автора раціоналізаторської пропозиції можуть перейти до його спадкоємців за законом або заповітом. Це, передусім, стосується права на отримання свідоцтва на раціоналізаторську пропозицію і деяких інших прав.

Згідно зі ст. 484 ЦК України автор раціоналізаторської пропозиції має право на добросовісне заохочення від юридичної особи, якій ця пропозиція подана. Відповідно, суб'єкт інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію – юридична особа, яка визнала пропозицію раціоналізаторською, має право на використання цієї пропозиції у будь-якому обсязі.

Цікавим залишається факт, що суб'єктами права на раціоналізаторську пропозицію можуть виступати не лише працівники підприємств, але також і інші особи – наприклад, спеціалісти у різних галузях, працівники відповідних служб тощо.

З офіційним визнанням раціоналізаторської пропозиції пов'язано право авторства, а з використанням раціоналізаторської пропозиції на підприємстві виникає майнове право автора на отримання матеріальної винагороди. При цьому особа не несе обов'язку прийняття раціоналізаторської пропозиції. Це питання кожна особа, до якої звернувся з заявою автор раціоналізаторської пропозиції, вирішує на свій розсуд. Але прийнявши раціоналізаторську пропозицію, особа несе обов'язки, що випливають із законодавства та договору між автором раціоналізаторської пропозиції та особою, що її прийняла. Можливість звернення до декількох осіб із раціоналізаторською пропозицією не виключається. Але договором між автором та особою, що першою прийняла раціоналізаторську пропозицію, авторові може бути заборонено передавати раціоналізаторську пропозицію іншим особам [6]. На створену раціоналізаторську пропозицію видається свідоцтво, яке засвідчує право авторства особи, першість і визнання раціоналізаторської пропозиції такою. Строк дії свідоцтва, яке видається на створену раціоналізаторську пропозицію, необмежений.

На сучасному етапі на слуханнях у Комітеті Верховної Ради України з питань науки і освіти з метою удосконалення правової охорони раціоналізаторської пропозиції у пропозиціях Національної академії аграрних наук України було запропоновано також розробити і прийняти, поряд з іншими, спеціальний закон «Про раціоналізаторську діяльність» [7].

Але наведений вище аналіз зазначених дефініцій раціоналізаторської пропозиції, а саме: новизна, корисність, створення або зміна конструкції виробів, технології виробництва і застосовуваної техніки або складу матеріалу, свідчить про її охороноздатність. Саме тому, на думку автора, найбільш дієвим способом правової охорони раціоналізаторської пропозиції є розширення можливостей їх охорони за рахунок застосування до них вже існуючого інституту патентування.

Висновки. Враховуючи вищенаведене, слід зробити висновок, що суспільні відносини щодо прав авторів раціоналізаторських пропозицій належним чином не врегульовані; дієвою формою правової охорони раціоналізаторських пропозицій може бути застосування до них механізму патентування.

Список використаних джерел:

1. Андрощук Г.О. Раціоналізаторська діяльність за кордоном // Інтелектуальна власність. – № 4. – 2003. – С. 29–34.
2. В.С. Дробязко, Р.В. Дробязко. Право інтелектуальної власності. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vuzlib.su/books/250>. – Заголовок з титульного екрану.

3. Алфьорова Т.М., Берестова І.Е., Булат С.А. та ін. Цивільне право України (Загальна частина): навчальний посібник. – К.: «Хай-Тек Прес», 2013. – 432 с.
4. Цивільний кодекс України: Текст відповідає офіц. – К.: Школа, 2015. – 384 с.
5. Мордухаев Х.М. Справочная книга для нефтяников по изобретательству и рационализации: М.: «Недра», 1982. – 136 с.
6. В.Г. Ротань та ін. Коментар до ЦКУ. Т.1. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uristinfo.net/2010-12-27-04-58-59/132-vgrotan-ta-in-komentar-dotsku/3492-glava-41-pravo-intelektualnoyi-vlasnosti-na-ratsionalizatorsku-propozitsiju.html>. – Заголовок з титульного екрану.
7. Проект Рекомендацій слухань у Комітеті Верховної Ради України з питань науки і освіти. (Інтелектуальна власність в Україні. Стан та концептуальні засади розвитку). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/publish/article?art_id=61862&cat_id=61640. – Заголовок з титульного екрану.

ВОРОНИНА І. С.,

здобувач кафедри господарського права
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого),
науковий співробітник
(Науково-дослідний інститут правового
забезпечення інноваційного розвитку
Національної академії правових наук України)

УДК 346.3:615.038

**ХАРАКТЕРИСТИКА ДОГОВОРУ НА ПРОВЕДЕННЯ КЛІНІЧНОГО
ВИПРОБУВАННЯ ЛІКАРСЬКОГО ЗАСОБУ ДЛЯ ЗАСТОСУВАННЯ ЛЮДИНОЮ**

Автором запропоновано правову характеристику договору щодо проведення клінічного випробування лікарського засобу для застосування людиною. Визначено істотні умови договору. Проведено порівняльно-правовий аналіз положень національного законодавства та законодавства Європейського Союзу, що регламентує процедуру укладання та зміст договору щодо проведення клінічного випробування лікарського засобу. Розкрито поняття і сутність договору.

Ключові слова: договір щодо проведення клінічного випробування, регулювання клінічних випробувань, прискорений договір щодо проведення клінічного випробування, лікарські засоби для застосування людиною.

Автором предложена правовая характеристика договора о проведении клинического исследования лекарственного средства для применения человеком. Выполнен сравнительно-правовой анализ положений национального законодательства и законодательства Европейского Союза, регламентирующих процедуру заключения и содержание договора о проведении клинического исследования лекарственного средства. Раскрыты понятие и сущность договора.

Ключевые слова: договор о проведении клинического исследования, регулирование клинических исследований, ускоренный договор о проведении клинического исследования, лекарственные средства для применения человеком.

